

CONSILIUL JUDEȚEAN TULCEA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECO-MUZEALE „GAVRILĂ SIMION” TULCEA

PLANURILE ȘI PROSPECTELE CETĂȚII HÂRȘOVA ÎN ARHIVE STRĂINE

PLANS AND PROSPECTS OF HÂRȘOVA FORTRESS IN FOREIGN ARCHIVES

Aurel-Daniel STĂNICĂ
Constantin NICOLAE
Mihai Anatolii CIOBANU

Acest volum este publicat în cadrul proiectului cultural co-finanțat de A.F.C.N.
„Land[Map]. Digitizarea peisajului”, contract nr. P1930 / 12.07.2021.

Volum publicat de / Published by:

În parteneriat cu:

DTP:

Editura Mega

Coperta / Cover:

Liviu Hariton

Imagine coperta 1 / Cover 1:

Hirsowa, 1828. RGVIA, f. 438, op. 1, d. 464.

Traducere limba engleză / Translated:

Adnana Mihaela Pătrășcoiu

© Autorii, 2021

ISBN 978-606-020-391-9

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

■ CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE / 7
HÂRȘOVA ÎN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI OTOMANE / 10
CETATEA OTOMANĂ. INFORMAȚII DOCUMENTARE ȘI DATE ARHEOLOGICE / 16
SURSE CARTOGRAFICE RECENT DESCOPERITE (SEC. XVIII-XIX) / 24
DISCUȚII / 58
RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN 1768–1774 / 59
RĂZBOIUL DIN 1806–1812 / 65
RĂZBOIUL DIN 1828–1829 / 67
CETĂȚILE HÂRȘOVEI – DOSARUL ARHEOLOGIC / 69
MULȚUMIRI / 83
BIBLIOGRAFIE / 84
ANEXE / 87

■ CONTENT

FOREWORD / 7
HÂRȘOVA DURING THE OTTOMAN RULE / 10
THE OTTOMAN FORTRESS. DOCUMENTARY INFORMATION AND ARCHAEOLOGICAL RESEARCH / 16
RECENTLY DISCOVERED CARTOGRAPHIC SOURCES (18 TH –19 TH CENTURIES) / 24
DISCUSSION / 58
THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1768–1774 / 59
THE WAR OF 1806–1812 / 65
THE WAR OF 1828–1829 / 67
HÂRȘOVA FORTRESS – ARCHAEOLOGICAL FILE / 69
ACKNOWLEDGE / 83
BIBLIOGRAPHY / 84
ANNEXES / 87

■ CUVÂNT ÎNAINTE

Deschidem în istoria Dobrogei veacurilor XV-XIX o temă nouă, mai puțin cunoscută, aceea a evoluției fortificațiilor otomane.

Analiza problematicii localizării cetăților și fortificațiilor realizate de otomani pe teritoriul Dobrogei ne-a permis, în ultimii ani, o amplă documentare, având ca principal obiectiv aprofundarea bibliografiei, cercetarea arheologică, studierea și interpretarea izvoarelor istorice, incluzând și surse cartografice. Astfel, prin proiectul *Cartografia cetăților medievale dispărute*¹, am valorificat într-un întreg datele obținute, pe parcursul mai multor decenii, în urma cercetărilor arheologice, a izvoarelor istorice descoperite recent și a celor în care sunt descrise sau apar informații despre cetățile și fortificațiile otomane din Dobrogea. Descoperirea unor planuri și prospecte, aflate în arhivele de la Kiev și Moscova, permite o analiză amplă a trecutului cetăților otomane situate de-a lungul frontierei dunărene, istoricii și nu numai având acum la îndemână surse care arată, printre altele, mult mai clar evoluția fortificațiilor otomane de la Hârșova, Măcin, Isaccea, Tulcea, Babadag, Constanța și Mangalia. Pe parcursul derulării proiectului, am apelat la tehnicile moderne utilizate în cartografie, prin folosirea intensă a investigațiilor non-invasive, care implică fotografiile aeriene, prospecțiuni geomagnetice, georadar, rezistivitate electrică sau studiul imaginilor satelitare².

Rezultatele obținute în urma interpretării izvoarelor istorice recent descoperite și a celor cunoscute istoriografiei române, dar și a datelor cercetărilor arheologice, aduc în atenția celor interesați, deocamdată, fortificațiile de la Hârșova. Cetatea otomană a Hârșovei poate fi identificată cu perimetrul rezervat de pe Dealul Cetății, intrat în conștiința publică sub numele

¹ Proiect co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN), implementat în anul 2016 de Asociația Pro Noviodunum în parteneriat cu Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Universitatea „Ovidius” Constanța.

² Vezi: Stănică 2016; Nicolae 2016.

■ FOREWORD

We open a new, less known theme in the history of Dobrogea of the 15th–19th centuries, that of the evolution of the Ottoman fortifications.

The analysis of the issue of the location of the fortresses and fortifications made by the Ottomans on the territory of Dobrogea has allowed us, in recent years, an extensive documentation, having as main objective the deepening of the bibliography, of the archaeological research, study and interpretation of historical sources, including cartographic ones. Thus, through the project *Cartography of extinct medieval fortresses*¹, we have fully exploited the data obtained over several decades, following archaeological research, the recently discovered historical sources and those that describe or contain information about the Ottoman fortresses and fortifications in Dobrogea. The discovery of plans and leaflets in the archives of Kiev and Moscow allows a comprehensive analysis of the past of Ottoman fortresses along the Danube border, historians and not only them, now having at hand sources that show, among other things, much more clearly, the evolution of the Ottoman fortifications from Hârșova, Măcin, Isaccea, Tulcea, Babadag, Constanța and Mangalia. During the project, we resorted to modern techniques used in cartography, through the intense use of non-invasive investigations, which involve aerial photography, geomagnetic prospecting, georadar, electrical resistivity or the study of satellite images.²

The results obtained following the interpretation of the recently discovered historical sources and those known to Romanian historiography, but also of the data of the archaeological researches, bring to the attention of those

¹ Project co-financed by the National Cultural Fund Administration (NCFA), implemented in 2016 by the Pro Noviodunum Association in partnership with the Tulcea Eco-Museum Research Institute, the Museum of National History and Archeology Constanța, “Ovidius” University of Constanța.

² See: Stănică 2016; Nicolae 2016.

de „cetatea Carsium”. Atât datele noi referitoare la distrugerile și refacerile succesive din perioada conflictelor ruso-otomane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea, cât și elementele de fortificație, inclusiv cele aparținând cetății bastionare, rediate fidel pe planurile rusești, oferă o nouă perspectivă nu numai asupra istoriei Hârșovei medievale, dar și asupra evoluției cetăților otomane din Dobrogea.

* * *

Cele câteva planuri și prospecte ale Hârșovei, la care se adaugă planul unei baterii din apropierea cetății, au fost descoperite la Kiev și la Moscova de către Mihai Anatolii Ciobanu. Planurile aflate astăzi la Biblioteca Națională a Ucrainei „V.I. Vernadski” s-au păstrat inițial la Odesa, în cadrul Colecției hărților și planurilor Muzeului Societății Imperiale de Istorie și Antichități. Majoritatea izvoarelor publicate în volumul de față au fost descoperite însă la Arhiva Militar-Istorică de Stat a Rusiei (*Российский государственный военно-исторический архив* – RGVA), care este moștenitoarea Arhivei hărților Înalțimii Sale Imperiale, înființată la 8 august 1797. În 1812, instituția a fost reorganizată și redenumită în Arhiva Militar-Topografică. Reorganizări și redenumiri au mai avut loc pe parcursul întregului secol al XIX-lea și la începutul celui următor. În perioada Romanovilor, depozitul arhivei s-a aflat în capitala imperiului, la Sankt-Petersburg. O nouă reorganizare, care a însemnat și preluarea fondurilor Arhivei *Lefortovski*, alcătuită la 7 februarie 1819, cele ale Arhivei Districtului Militar *Moskovski*, cât și ale Arhivei Afacerilor Militar-Istorice, care a luat naștere în septembrie 1914, a avut loc în perioada 1919–1924. Prin decretul de la 7 aprilie 1925 s-a „creat” Arhiva Militar-Istorică, în fapt continuatoarea Arhivei hărților Înalțimii Sale Imperiale. Sediul central al Arhivei Militar-Istorice a fost mutat la Moscova, acolo unde se aflau deja o parte a documentelor, în palatul lui Lefortov, precum cele ale fostei Arhive *Lefortovski*. Pentru câteva decenii a existat și filiala de la Leningrad (vechiul Sankt-Petersburg), dar, după desființarea filialei, în 1955, întregul tezaur arhivistic a ajuns la Moscova.

În demersul nostru am fost sprijiniți de numeroși specialiști din Rusia și România, cărora le datorăm mulțumiri. Fără efortul lor nu s-ar fi putut realiza această contribuție, care sperăm

interested, for the time being, the fortifications from Hârșova. The Ottoman fortress of Hârșova can be identified with the reserved perimeter on Dealul Cetății (Citadel Hill), which entered the public consciousness under the name of “Carsium fortress”. Both the new data on the successive destructions and restorations during the Russo-Ottoman conflicts of the second half of the 18th century and the first part of the 19th century, and the elements of fortification, including those belonging to the bastion fortress, faithfully rendered on the Russian plans offer a new perspective not only on the history of medieval Hârșova, but also on the evolution of the Ottoman fortresses in Dobrogea.

* * *

The few plans and prospects of Hârșova, to which is added the plan of a battery near the fortress, were discovered in Kiev and Moscow by Mihai Anatolii Ciobanu. The plans available today at the National Library of Ukraine “V.I. Vernadski” were originally preserved in Odesa, within the Collection of Maps and Plans of the Museum of the Imperial Society of History and Antiquities. However, most of the sources published in this volume were discovered, at the State Military-Historical Archive of Russia (*Российский государственный военно-исторический архив* – RGVA), which is the successor of the Archive of the maps of His Imperial Highness, established on August 8th, 1797. In 1812, it was reorganized and renamed in the Military-Topographic Archive. Reorganizations and renaming took place throughout the entire 19th century and at the beginning of the next century. During the Romanov period, the archive’s deposit was in the capital of the empire, in Sankt-Petersburg. A new reorganization, which also meant taking over the funds of the *Lefortovski* Archive, formed on February 7th, 1819, those of the *Moskovski* Military District Archive, as well as the Archive of Military-Historical Affairs, which was established in September 1914, took place between 1919–1924. By the decree of April 7th, 1925, the Military-Historical Archive was “created”, in fact the successor to the Archive of the maps of His Imperial Highness. The headquarters of the Military-Historical Archive was moved to Moscow, where some of the documents were already in Lefortov’s palace, like those of the former *Lefortovski* Archive. For several decades

că lămurește, cel puțin în parte, date privitoare la problematica epocii otomane din Dobrogea. Cercetările noastre la RG VIA nu ar fi fost posibile fără ajutorul angajaților acestei arhive, cărora le suntem pe deplin recunoscători. O colaborare frumoasă am avut cu T.Iu. Burmistrova, responsabilă de copierea planurilor păstrate la RG VIA; îi trimitem mulțumirile noastre și pe această cale. La tâlcuirea unor semnături am apelat la ajutorul cercetătorilor Aleksandr Dmitrievici Paskal, Silviu Andrieș-Tabac și Mariana Șlapac. Mariana Șlapac ne-a sfătuit și în probleme ce țin de unele elemente ale fortificațiilor Hârșovei arătate pe planurile rusești. Bogdan Mateescu ne-a ajutat în anumite probleme tehnice.

Planurile din secolul al XVIII-lea au fost valorificate separat și în studiul *The Ottoman Fortress from Hârșova in Recently Discovered Russian Cartographic Sources (18th Century)*, publicat recent în Peuce, Serie Nouă, nr. XIX, 2021, p. 261–300.

Copierea planurilor și prospectelor Hârșovei nu ar fi fost posibilă fără finanțarea asigurată de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN). Mulțumirile noastre se îndreaptă și către conducerea Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, care a sprijinit necondiționat acest efort.

Tuturor de mai sus, cât și celor ce vor parcurge următoarele pagini le suntem recunoscători.

Autorii,

Hârșova, 24 octombrie 2021

there was also the branch in Leningrad (old Sankt-Petersburg), but after the dissolution of the branch in 1955, the entire archival treasure came to Moscow.

In our approach we were supported by numerous specialists from Russia and Romania, to whom we owe thanks. Without their effort, this contribution, which we hope will clarify, at least in part, data on the issue of the Ottoman era in Dobrogea, could not have been made. Our research at RG VIA would not have been possible without the help of the employees of this archive, to whom we are fully grateful. I had a beautiful collaboration with T.Iu. Burmistrova, responsible for copying the plans kept at RG VIA; we send our thanks to her in this way as well. In interpreting some signatures, we used the help of the researchers Aleksandr Dmitrievici Paskal, Silviu Andrieș-Tabac and Mariana Șlapac. Mariana Șlapac also advised us on issues related to some elements of Hârșova's fortifications shown on the Russian plans. Bogdan Mateescu helped us in some technical problems.

The plans from the 18th century were also analysed separately in the study *The Ottoman Fortress from Hârșova in Recently Discovered Russian Cartographic Sources (18th Century)*, recently published in Peuce, New Series, no. XIX, 2021, p. 261–300.

Copying Hârșova's plans and prospects would not have been possible without the funding provided by the National Cultural Fund Administration (NCFA). Our thanks also go to the management of the “Gavrilă Simion” Eco-Museum Research Institute in Tulcea, which unconditionally supported this effort.

We are grateful to all of the above, as well as to those who will go through the following pages.

The Authors,

Hârșova, October 24th 2021